

**Efnahags- og
félagsmálaráð**

Distr.
GENERAL

ECE/AC.23/2002/2/Rev.6
11. september 2002

EFNAHAGSNEFND SAMEINUÐU ÞJÓÐANNA FYRIR EVRÓPU (UNECE)

UNECE-ráðherrastefnan um málefni aldraðra
Berlín (Þýskalandi), 11.-13. september 2002

**SVÆÐAÁÆTLUN ALÞJÓÐLEGU MADRÍÐAR-
FRAMKVÆMDAÁÆTLUNARINNAR UM MÁLEFNI
ALDRADRA
2002**

SKULDBINDINGAR

1. SKULDBINDING

GERA ÞARF UMFJÖLLUN UM ÖLDRUNARMÁL AÐ LIÐ Í ALLRI STEFNUMÓTUN TIL AÐ ÞJÓÐFÉLÖG OG EFNAHAGSLÍF AÐLAGIST BREYTINGUM Á FÓLKSFJÖLDA OG ÞJÓÐFÉLAG ALLRA ALDURSHÓPA VERÐI AÐ VERULEIKA.

1. Meginmarkmið þessarar svæðaáætlunar (*Regional Implementation Strategy – RIS*) á UNECE-svæðinu er í samræmi við stefnu, markmið og skuldbindingar alþjóðlegu Madrid-framkvæmdaáætlunarinnar um málefni aldraðra 2002 (*Madrid International Plan of Action on Ageing 2002*), þ.e. að leggja fram drög að skuldbindingum til stuðnings aðildarríkjum sem leitast við að koma að fullu til móts við þau brýnu verkefni og tækifæri sem hækkandi aldur íbúa hefur í för með sér og gera þjóðfélag allra aldurs hópa að veruleika.
2. Við skuldbindum okkur til þess á heimsvísu að öldrunarmál verði liður í allri stefnumótun til að tryggja að við aðlögun þjóðfélags og efnahagslífs að breytingum á fólksfjölda verði mótuð samhæfð heildarstefna þar sem tekið er tillit til kynjanna og byggt á bestu vitneskju. Þetta á jafnt við um heilbrigðismál, efnahagsmál, atvinnumarkað, félagsþjónustu sem og menntakerfið.
3. Til að árangur náist þarf stefnumótun vegna hækkandi meðalaldurs íbúa að vera heildstæð og það þarf að fylgja henni eftir á samræmdan hátt á sem flestum sviðum. Taka verður mið af samvinnuðum og margþættum verkefnum og tækifærum sem hækkandi meðalaldur íbúa hefur í för með sér við mótun ytri ramma um markmiðssetningu. Þessi aðferð er einnig háð þeirri forsendu að rétt stefna á hinum ýmsu sviðum – ef henni er nægilega vel stýrt og beitt á samræmdan hátt – geti á farsælan hátt komið til móts við þau brýnu verkefni sem breytingar á fólksfjölda hafa í för með sér og leyst úr viðjum það óvirkjaða afl sem sumir samfélagshópar búa yfir, einkum aldraðir.
4. Með þessari áætlun verður auðveldara að þróa viðeigandi aðferðir til að takast á við hækkandi meðalaldur íbúa, bæði nú og til framtíðar, með því að safna saman og miðla bestu þekkingu og þeim starfsháttum sem vel hafa reynst og beitt hefur verið á svæðinu gagnvart hækkandi meðalaldri íbúa. Í áætluninni verður að taka tillit til félagslegra, pólitískra, efnahagslegra og lýðfræðilegra aðstæðna sem eru afar mismunandi innan UNECE-svæðisins.
5. Öll stefnumótun ætti að taka mið af þeim breytingum sem eiga sér stað á aðstæðum fólks á hverju æviskeiði. Hún ætti að miða að því að gera þátttöku í samfélagslegri þróun sem auðveldasta og vinna gegn félagslegri einangrun vegna minnkandi starfsgetu af völdum aldurs og fötlunar.
6. Breytingar á fólksfjölda eru kenningum um félagslegt öryggisnet á UNECE-svæðinu áskorun. Sem dæmi má nefna að í framtíðinni mun minni hópur fólks vinnumarkaði þurfa að standa undir efnahagslegum þörfum stækkandi hóps aldraðra. Slíkt mun hafa áhrif á flutning verðmæta milli kynslóða í samfélaginu í heild sinni. Jafnframt munu breytingar á fólksfjölda valda því í auknum mæli að verðmæti renni frá eldri kynslóðum til hinna yngri í fjölskyldunni. Þar af leiðandi ætti

stefnan að vera sú að efla samstöðu kynslóðanna, meðal annars með því að takast á við brýn verkefni af efnahagslegum toga með nýstárlegum hætti og efla skoðanaskipti milli kynslóða.

7. Einnig þarf að fjalla um tengslin milli hinna mismunandi hópa aldraðra. Starfsemi hverfasamtaka og önnur samfélagsleg starfsemi er mikilvæg í þessu tilliti og frjáls félagasamtök, einkum eldra fólks, eru mikilvægur þáttur í því að hlúa að slíku starfi í samvinnu við hið opinbera eftir því sem við á. Hvað snertir samstöðu innan kynslóðanna þarf einnig að gæta þess að ávallt er tilhneiging til að greiða fyrir þeim hópum með félagslegum úrræðum sem mesta getu hafa til að koma kröfum sínum á framfæri og fylgja þeim eftir.

8. Mikilvægt er að efla og vernda almenn mannréttindi og grundvallarfrelsi til að hægt sé að skapa þjóðfélag allra aldurshópa þar sem eldri borgarar taka virkan þátt í samfélaginu, án mismununar og á jafnréttisgrundvelli. Grundvallaratriði er að vinna gegn mismunun vegna aldurs og tryggja að aldraðir njóti þeirrar virðingar sem þeir verðskulda. Afar mikilvægt er að efla og vernda almenn mannréttindi og grundvallarfrelsi til að þjóðfélag allra aldurshópa verði að veruleika. Í þessu tilliti verður að hvetja til gagnkvæmra samskipta bæði milli kynslóða og innan þeirra með almennum og árangursríkum samræðum, hlúa að slíkum samskiptum og leggja áherslu á þau.

9. Í því sjónarmiði er eftirfarandi skuldbindingum, sem allar tengjast innbyrðis, ætlað að vera aðildarríkjnum til stuðnings við að einbeita sér að helstu forgangsmálum vegna hækkandi meðalaldurs íbúa. Við viljum tryggja fulla aðild og þátttöku aldraðra í samfélaginu og innleiða áætlunina í eins nánu samfélagslegu samstarfi og kostur er, einkum við eldri borgara, félagasamtök og einkageirann.

2. SKULDBINDING

TRYGGJA VERÐUR FULLA AÐILD OG ÞÁTTTÖKU ALDRAÐRA Í SAMFÉLAGINU

10. Núgildandi alþjóðasáttmálar staðfesta þá meginreglu að hvergi skuli staðið í vegi fyrir því að hver og einn hafi möguleika á að vera virkur þátttakandi í samfélaginu og njóta góðs af efnahagslegri og samfélagslegri þróun. Hætt er við að aldraðir hafi ekki möguleika á slíku og því er mikilvægt að vinna gegn hvers konar mismunun og tryggja að allir njóti almennra mannréttinda og grundvallarfrelsis. Ýmsir þættir, m.a. hreyfanleiki milli staða, aukið þéttbýli, efnahagsþróun og mismunun af aldursástæðum varðandi aðgengi að félagslegum stofnunum og atvinnulífi, hafa leitt til einangrunar ákveðinna aldurshópa og tafið farsæla aðild aldraðra að samfélaginu. Mikill fjöldi eldra fólks í löndum Suður- og Austur-Evrópu sem býr í dreifbýli og á afskekktum stöðum, og nýtur ekki aðstoðar fjölskyldu sinnar, á enn við tiltekin vandamál að stríða, einkum hvað snertir aðgengi að stoðveitum (vegakerfi, rafmagni, hita o.s.frv.) og þjónustu. Til að sigrast á félagslegri einangrun og útskúfun er þátttaka í samfélaginu á pólitísku, efnahagslegu, borgaralegu, og menningarlegu sviði meðal annars afar mikilvæg. Slíkt eykur einnig lífsgæði eldra fólks og stuðlar að því að samfélögin og þjóðfélagið í heild sinni starfi sem skyldi.

11. Hlutverk aldraðra innan fjölskyldunnar og í samfélaginu er afar mikilvægt, enda þótt framlag

þeirra sé oft ekki metið að verðleikum, og hinn félagslegi auður sem í þeim býr sé gjarnan vannýttur. Sú þekking sem aldraðir hafa aflað sér með langri lífsreynslu er mikilvægt framlag til félagslegrar og efnahagslegrar þróunar. Aldraðir leggja ýmislegt að mörkum sem ekki verður mælt í krónum og aurum, m.a. annast þeir aðra í fjölskyldunni, sinna framfærslu- og heimilisstörfum og taka þátt í sjálfboðastarfsemi í samfélaginu. Hlutverk eldri kvenna í þessum ólaunuðu störfum er sérlega mikilvægt og ætti að hljóta aukna viðurkenningu.

12. Jákvæð ímynd af lífi aldraðra, einkum kvenna, skiptir sköpum þegar tryggja skal fulla aðild og þátttöku aldraðra í samfélaginu. Bæta þarf ímynd aldraðra sem virkra þátttakenda. Í mörgum löndum svæðisins eru þeir árgangar sem ná háum aldri hver öðrum fjárhagslega sjálfstæðari, betur menntaðir og heilsuhraustari. Í löndum þar sem efnahagslegar umbreytingar eiga sér stað (umskiptaríkjunum) eru efnahagslegar og félagslegar aðstæður aldraðra afar erfiðar. Á undanförunum árum hefur þó sú þróun sem átt hefur sér stað í ýmsum þessara landa vakið bjartsýni þar sem merkja má framfarir almennt. Engu að síður þurfa allir viðkomandi aðilar að gera sérstakt átak til að efla jákvæða ímynd aldraðra í þessum löndum.

13. Ná þarf eftirfarandi markmiðum sem áfanga að þessari skuldbindingu:

Að auka félagslega, efnahagslega, pólitíska og menningarlega þátttöku aldraðra

14. Byggja skal aðgerðir sem grípa skal til í þessu markmiði á þeim skilningi að framlag aldraðra til þjóðfélagsins nái út yfir atvinnuþátttöku þeirra og að meta skuli að verðleikum, efla og styðja framlag þeirra til fjölskyldulífsins, samfélagsins og þjóðfélagsins í heild sinni. Unnt er að ná því marki með sameiginlegu átaki fjölmiðla og námsskrá þar sem lögð er áhersla á framlag aldraðra til samfélagsins. Fjölskyldan er einnig mikilvægur liður í því að efla skilning á framlagi aldraðra. Einnig ber að líta á aldraða sem mikilvægan neytendahóp með sameiginlegar sem og einstaklingsbundnar þarfir, áhugamál og óskir. Stjórnvöld, þjónustuaðilar og samfélagið almennt ætti að taka mið af skoðunum aldraðra við vöruhönnun og þjónustu. Þátttaka í félagslegri, efnahagslegri, pólitískri og menningarlegri starfsemi er ekki aðeins verðmætt framlag til þjóðfélagsins, heldur felur einnig í sér jákvæða ímynd af öldruðum og er mikilvægur liður í því að vinna gegn félagslegri einangrun; því þurfa allir viðkomandi aðilar í þjóðfélaginu að gera slíka þátttöku aðgengilegri og hvetja til hennar á allan hátt. Þátttaka í stjórnámum er öldruðum sérstaklega mikilvæg vegna þess valds og sjálfstrausts sem hún veitir og hana ber að leggja áherslu á. Sjá þarf til þess að ekkert standi í vegi fyrir því að aldraðir, einkum konur, eigi þátt í ákvarðanatökum á öllum stigum. Stjórnvöld og aðrir aðilar ættu að leggja ríka áherslu á að þarfir og viðhorf aldraðra komi ávallt fram í ákvarðanaferli á öllum stigum og á öllum sviðum. Stjórnvöld ættu að hvetja til þess að stofnað væri til samtaka aldraðra og skapað væri fyrirkomulag sem gerði þeim fært að kynna sjónarmið sín við ákvarðanatökur á viðeigandi stigum.

15. Aldraðir eru sjálfir bestu talsmennirnir í málefnum sem að þeim snúa. Eins og mælt er með í alþjóðlegu Vinar-framkvæmdaáætluninni um málefni aldraðra (*Vienna International Plan of Action on Ageing*), hafa í mörgum löndum verið settar á stofn landsnefndir aldraðra í þeim tilgangi að tryggja á landsvísu öflug og samræmd viðbrögð gagnvart hækkanandi meðalaldri íbúa, m.a. að réttar aldraðra sé gætt, velferð þeirra aukin, og lagt sé mat á stefnumótun, áætlanir og

þjónustu fyrir aldraða. Þessar landsnefndir hafa reynst vera mjög góður vettvangur til að koma viðhorfum aldraðra á framfæri við ákvarðanatökur.

16. Gera þarf samstillt og öflugt átak til að betrumbæta húsnæði og umhverfi aldraðra í dreifbýli, sérstaklega í ýmsum umskiptaríkjum. Einkum er mikilvægt að betrumbæta aðstæður og stoðveitur í dreifbýli til að draga úr jaðarstöðu aldraðra. Þróa þarf stefnumál og framkvæma þau til að hvetja til úrbóta og fjárhagslegra úrræða hvað snertir húsnæðismál, þjónustufyrirtæki og sorphreinsun, og til að fundnar verði leiðir til að koma á aðgengilegu og hagkvæmu samgöngukerfi sem hentar öldruðum, einkum í dreifbýli og á afskekktum stöðum.

Að efla aðild aldraðra að samfélaginu með því að hvetja þá til virkrar þátttöku og hlúa að tengslum milli kynslóðanna

17. Þátttaka aldraðra í sveitarfélögum eykur lífsgæði þeirra og stuðlar að betra samfélagi. Stjórnvöld ættu því í samráði við sveitarfélög, frjáls félagasamtök og fulltrúa eldri borgara að hvetja til þátttöku allra aldurshópa í samfélaginu og þróa slíkt með því að nálgast viðfangsefnið á víðtækan hátt. Setja þarf heildstæð markmið varðandi málaflokka á borð við samfélagslega þróun, húsnæðismál, umhverfismál, samgöngur, heilbrigðismál, félagsþjónustu, menntamál, atvinnulíf og tómstundastarf. Hvetja skal viðkomandi aðila á þessum sviðum til að sjá til þess að allir aldurshópar njóti hvarvetna aðgengis og skapa þær aðstæður að fólk á ólíkum aldri en með sömu áhugamál geti hist, átt samskipti og deilt reynslu sinni hvert með öðru. Hvetja ætti til þess að lagður verði grundvöllur að eða unnið áfram að því að koma upp miðstöðvum fyrir sjálfbodastarf þar sem ungir sem aldnir geta átt samskipti og hjálpast að. Hvetja ætti sveitarstjórnir til að tryggja að samgöngukerfi og önnur stoðþjónusta sé örugg, áreiðanleg, aðgengileg og notendavæn. Gera skal áætlanir sem ná til dreifbýlis og afskekktara staða þar sem öldruðum kann að finnast þeir vera einangraðir, eru fjarri nánustu fjölskyldu og hafa ekki aðgang að félagslegri þjónustu og annars konar stoðveitum.

Að efla jákvæða mynd öldrunar

18. Til að ná þessu markmiði ætti m.a. að fara fram kynningarherferð í fjölmiðlum, sem og markvissar aðgerðir til að hvetja atvinnurekendur, sveitarfélög og aðra viðkomandi aðila til að leggja sitt af mörkum. Hlutverk fjölmiðla við að efla jákvæða mynd aldraðra, þar með talið aldraðra sem eiga við fötlun að stríða, og vekja athygli á framlagi þeirra til þjóðfélagsins er afar mikilvægt. Stjórnvöld ættu í samráði við sveitarstjórnir og frjáls félagasamtök að vinna með fjölmiðlum að því að tryggja að slíkt sé gert á viðeigandi og skilvirkan hátt. Gera ætti sérstakt átak til að atvinnurekendum á öllum sviðum verði betur ljóst á hvern hátt aldraðir geta lagt sitt af mörkum og hverjir kostir þess að hafa fjölbreytt starfslið eru. Öllu því sem torveldar áframhaldandi þátttöku eldri starfsmanna í atvinnulífinu skal útrýma. Stjórnvöld ættu einnig í samráði við sveitarstjórnir og frjáls félagasamtök í viðkomandi samfélagi að vinna að auknum skoðanaskiptum og skilningi milli kynslóðanna. Með þeim hætti geta allar aðgerðir sem stuðla að þátttöku aldraðra verið liður í því að efla jákvæða mynd öldrunar. Brýnt er að allir viðkomandi aðilar geri sér ljóst að aldraðir eru sundurleitir hópur og líta verður á mannauð hvers og eins og mikilvægi hans, án tillits til uppruna, atvinnu eða þarfar hans fyrir umönnun og stuðning. Því þarf að gera ráðstafanir til að fram komi ólík og fjölbreytileg sýn á líf aldraðra, jafnt karla sem kvenna, sem endurspeglar betur raunveruleikann.

19. Aðgerðir sem aldraðir standa sjálfir að kunna vel að stuðla að jákvæðum, virkum og framsýnum sjónarmiðum varðandi öldrun. Mikilvægt er að hvetja aldraða til að gera almenningi betur ljósa kosti þess að eldast með því að skapa raunsæja mynd af ellinni. Fjölmiðlar gætu, með aðstoð aldraðra, átt stóran þátt í að varpa ljósi á visku, krafta, framlag og útsjónarsemi aldraðra.

3. SKULDBINDING

TIL AÐ MÆTA HÆKKANDI MEÐALALDRI ÍBÚA ÞARF AÐ AUKA VARANLEGAN HAGVÖXT SEM ALLIR NJÓTA GÓÐS AF

20. Hækkandi meðalaldur íbúa á UNECE-svæðinu mun verða til þess að þeim sem ekki eru á vinnumarkaði fer hlutfallslega fjölgandi. Þessi þróun mun valda áframhaldandi áhyggjum af fjárhagslegum framgangi félagslega kerfisins almennt og sérílagi lífeyriskerfisins. Í þessu samhengi er grundvallaratriði í efnahagslegu tilliti að deila því sem er til skiptanna á sanngjarnan og varanlegan hátt milli þeirra sem eru á vinnumarkaði og hinna sem ekki eru það. Almennt séð er auðveldara að veita þjónustu og koma henni á framfæri þegar þau verðmæti sem fyrir hendi eru vaxa jafnt og þétt. Það er því mikilvægt að lögð verði megináhersla á að auka hagvöxt og framleiðni á UNECE-svæðinu og tryggja jafnframt varanlegan vöxt í samfélags- og umhverfismálum. Hraðari hagvöxtur mun ekki leiða sjálfkrafa til fullnægjandi þjónustu, en samfara alhliða viðbrögðum við hækkandi meðalaldri íbúa gerir hann okkur mun auðveldara að bregðast við þeim brýnu verkefnum sem þessi víðtæka lýðfræðilega þróun hefur í för með sér.

21. Hagvöxtur mun í sjálfu sér ekki nægja til að svara þeim þörfum á kjarajöfnun sem hækkandi meðalaldur íbúa hefur í för með sér og hann er ekki trygging fyrir því að viðunandi niðurstaða fái á þessu sviði. Stefnumótandi aðilar ættu að vera meðvitaðir um þörfina á því að ágóða hagvaxtar verði miðlað eins víða og mögulegt er. Það er ástæða þess að áherslan í umræðum um stefnumótun hefur á undanförunum árum farið að beinast að varanlegum hagvexti sem allir njóta góðs af; með öðrum orðum á árangur hans, annars vegar, alls ekki að skaða einstaklinga eða tiltekna samfélagshópa, og hins vegar alls ekki að tefla langtímaávinningi og möguleikum fjölda fólks í tvísýnu vegna skammtímaávinningss fárra aðila. Þannig ætti hagvöxtur að tryggja næga atvinna, útrýma fátækt, tryggja stöðugt verðlag og varanlegt jafnvægi í skatta- og efnahagsmálum til þess að allir, einkum hinir efnalitlu, njóti góðs af honum. Auk þess eru óyggjandi sannanir fyrir því að ráðstafanir til að auka heilbrigði og menntun, draga úr fátækt og skapa fólki ákveðið öryggi gagnvart áhrifum efnahagslegra áfalla, greiða fyrir hagvexti. Stefnumótun í félags- og heilbrigðismálum á komandi árum verður að taka mið af vaxtarþörf í grundvallarþjónustu fyrir aldraða á heilbrigðis- og félagssviði, sem og fjárveitingu til bótagreiðslna, en það krefst viðvarandi hagvaxtar að mæta þeirri þörf. En allar þessar breytur hafa áhrif hver á aðra í tímans rás og því er mikilvægt við stefnumótun að nálgast málið á breiðum grundvelli – þar með talið frá þjóðhagslegu sjónarmiði.

22. Þar sem þjóðhagslegt ástand og aðstæður á vesturhluta svæðisins og í umskiptaríkjunum, einkum þeim ríkjum sem ekki eru meðal umsækjanda um aðild að ESB, eru afar mismunandi, er nauðsynlegt að efnahagsleg og félagsleg umbótastefna í þessum löndum taki mið af þeim brýnu verkefnum sem hækkandi meðalaldur íbúa skapar.

Ná þarf eftirfarandi markmiðum sem áfanga að þessari skuldbindingu:

Að stefna að því að auka hagvöxt í Vestur-Evrópu og Norður-Ameríku

23. Í ljósi þess hve stefnur í félags- og efnahagsmálum eru háðar hver annarri ætti að endurskoða núverandi stöðu í efnahagsmálum á svæðinu í því sjónarmiði að tryggja annars vegar meira samræmi milli stefnu í skatta- og peningamálum og hins vegar meiri áherslu á hagvöxt og atvinnu. Stefnan í skattamálum ætti að miða að því að auka stöðugleika og styrkja undirstöður hagvaxtar með því að beina útgjöldum, til meðallangs tíma, að stoðveitum, menntun, þróunar- og rannsóknastyrkjum o.s.frv. Stefna í peningamálum ætti að miðast við verðbólguhættu og vera sveiflujafnandi með því að leitast við að halda verðbólgu innan ákveðinna raunhæfra marka sem munu stuðla að hagvexti.

Að stefna að því að auka hagvöxt í umskiptaríkjum

24. Líta skal á það sem forgangsmál að gerðar verði bæði innlendar og alþjóðlegar áætlanir um umbreytingar í umskiptaríkjunum sem miða að því að útrýma fátækt, einkum meðal aldraðra. Alvarleg viðleitni til að skapa skilvirkan efnahagslegan ramma og stofnanakerfi sem stuðla að sanngjarnri samkeppni og koma í veg fyrir spillingu gætu komið skriði á hagvöxtinn. Alþjóðleg aðstoð ætti að beinast að því að draga úr félagslegum vandamálum í kjölfar umbóta og hvetja til að komið verði á laggirnar stofnunum sem efla markaðskerfið og ný lýðræðisríki.

4. SKULDBINDING

LAGA SKAL FÉLAGSLEGA ÞJÓNUSTU AÐ BREYTINGUM Á FÓLKSFJÖLDA OG FÉLAGSLEGUM OG EFNAHAGSLEGUM AFLEIÐINGUM ÞEIRRA

25. Almennt er litið svo á að félagsleg þjónustukerfi veiti einstaklingum og fjölskyldum þeirra vernd gagnvart hættu á og afleiðingum af atvinnumissi, meiri háttar heilsutjóni, fátækt og öðru fjárhagslegu óvissuástandi sem upp getur komið í lífinu. Slík þjónustukerfi geta einnig lagt sitt af mörkum til tekjutryggingar og staðið vörð um réttindi allra samfélagshópa. Þessi kerfi endurspeglu víðtæk pólitísk og félagsleg gildi, sem miða að réttlæti og samheldni í samfélaginu og setur því ójafnræði eða félagslegu skerðingu sem þjóðfélagið getur umborið ákveðin mörk, sem og grundvallarhugmyndir um samfélag manna sem áhrif hafa á skoðanamyndun á því hvort félagslegu réttlæti verði best náð með íhlutun stjórnvalda. Gera þarf ráðstafanir til að tryggja varanlega fjárhagslega getu félagsþjónustunnar þegar takast þarf á við hækkandi meðalaldur íbúa.

26. Flest tryggingakerfi verða að glíma við sömu verkefni. Hin mismunandi bótakerfi – félagslegar bætur (greiddar af iðgjöldum en ekki í hlutfalli við framlag), bætur sem allir fá, tekjutengdar bætur – hafa mismunandi áhrif á hegðun bæði bótaþega og atvinnuveitenda þeirra. Til að takast á við efnahagsleg áhrif hækkandi meðalaldurs íbúa er ákjósanlegt að koma á kerfi – eða kerfasamsetningum – sem hvetja til þátttöku í atvinnulífinu en tryggja jafnframt að þeir hópar sem minnst mega sín í samfélaginu njóti öryggis. Í ljósi þess að líta verður á almannatryggingar sem framleiðsluþátt blasa við mörg brýn verkefni við að aðlaga þær breytingum á

fjölskyldumynstri, aðstæðum sem upp koma vegna óstöðugra vinnufyrirkomulags, breytinga á aldursamsetningu þjóða og hnattvæðingar.

27. Þegar mótaðar eru tillögur um endurbætur á félagslegum kerfum og markmið þar að lútandi er mikilvægt að leggja áherslu á að ekki skal vænta þess að þau ráði við afleiðingar rangrar stefnumótunar eða annmarka á öðrum sviðum. Slík kerfi verður að laga nægilega að aðstæðum til að þau geti gegnt hlutverki sínu og því til stuðnings þarf atvinnuþátttöku á háu stigi, alhliða heilbrigðisþjónustu, menntakerfi sem undirbýr ungdóminn vel fyrir þátttöku í atvinnulífinu og virka stefnu í atvinnumálum sem gerir atvinnurekendum kleift að aðlaga starfsemi sína að breytingum í kerfinu og öðrum efnahagslegum áföllum. Þá getur félagsþjónustan einbeitt sér að því að sinna því grundvallarhlutverki sem henni er ætlað, þ.e. að veita bágstöddum vernd og skapa áhættuhópum öryggi. Með því að leggja áherslu á þátttöku allra í þjóðfélaginu og þroska mannlegra hæfileika stuðlar félagsþjónustan að efnahagslegri þróun sem og félagslegum og pólitískum stöðugleika. Þannig geta efnahagsleg skilvirkni og félagslegt réttlæti stutt hvort við annað.

Ná þarf eftirfarandi markmiðum sem áfanga að þessari skuldbindingu:

Að standa vörð um og efla grundvallarmarkmið félagslegra kerfa, þ.e. að koma í veg fyrir fátækt og sjá til þess að allir hafi aðgang að viðeigandi bótum

28. Lykilatriði í því að efla félagslegt réttlæti og félagslega samheldni er að félagslega kerfið nái til allra anga samfélagsins, allt frá yngstu aldursflokkum til hinna elstu. Gagnvart ungu kynslóðinni og fólki á löglegum vinnualdri, ætti stefnan að vera sú að auka hæfni og stuðla að félagslegri aðlögun þeirra með þátttöku í atvinnulífinu. Stuðla skal að því að þeir sem ekki geta stundað vinnu vegna fötlunar og þeir sem látið hafa af störfum sakir aldurs búi við þau lífskjör að þeir fái haldið sjálfsvirðingu sinni og reisn. Hér er einkum lögð áhersla á að sjá öllum öldruðum fyrir nægum tekjum.

Koma þarf á eða byggja upp lagaramma um einstaklingslífeyri og lífeyrissjóði stéttarféлага.

29. Í ljósi vaxandi hlutverks einkaráðstafana hvað snertir félagslega tryggingu þyrfti að koma á eða byggja upp lagaramma um einstaklingslífeyri og lífeyrissjóði stéttarféлага til að draga úr neikvæðum áhrifum markaðsbresta og auka öryggi tekjutryggingar á efri árum.

Að aðlaga gildandi félagsþjónustu breytingum á fólksfjölda og breytingum á fjölskyldumynstri

30. Með samfélagslegum breytingum og breytingum á fólksfjölda spretta upp nýjar þarfir og kröfur, og ef félagslega kerfið bregst ekki fljótt við þeim munu erfiðleikar þeirra sem lenda utan ramma þess aukast. Gera þarf ráðstafanir til að mæta þörfum aldraðra fyrir hvers konar félags- og heilbrigðisþjónustu, þar með talið þjónustuíbúðir og langtímaumönnun. Gera þarf raunhæfar áætlanir til að tryggja að komið sé tímanlega til móts við þessar þarfir.

Gæta þarf sérstaklega að félagslegri þjónustu fyrir konur og karla á öllum æviskeiðum

31. Tryggja þarf að konur og karlar njóti sömu kjara í félagslega kerfinu og slík kerfi ættu að stuðla að því að auðveldara sé að samræma vinnu og fjölskyldulíf á öllum æviskeiðum. Sérstaklega skal huga að stöðu þeirra sem fara af vinnumarkaði til að ala upp börn eða annast aðra í fjölskyldunni, og verða þar með fyrir skerðingu á lífeyrisréttindum, og þeirra sem velja að vera heimavinnandi og annast börn og aðra ættingja. Í báðum þessum tilfellum blasir oft ótrygg fjárhagsstaða við fólki þegar það eldist. Til að koma til móts við vandamál af þessu tagi væri hægt að innleiða sérstakt orlofsfyrirkomulag fyrir útivinnandi foreldra og þá sem sinna umönnunarstörfum, eða aðrar stuðningsaðgerðir svo sem afleysingarþjónustu.

5. SKULDBINDING

GERA ÞARF ATVINNUMARKAÐINUM FÆRT AÐ BREGÐAST VIÐ AFLEIÐINGUM HÆKKANDI MEÐALALDURS ÍBÚA

32. Best er að koma til móts við þau brýnu verkefni sem fylgja hækkandi meðalaldri íbúa með því að aðlaga reglur á mörgum efnahags- og félagslegum sviðum að breyttum aðstæðum, einkum til að stuðla að meiri hagvexti og aukinni atvinnustarfsemi. Viðeigandi stefna í atvinnumálum er talin vera ein áhrifaríkasta leiðin til að bregðast við efnahagslegum áhrifum hækkandi meðalaldurs íbúa. Atvinnuleysi er augljós soun á verðmætum (og ekki síður byrði á almannatryggingakerfinu) og öllum hagkerfum mun vera akkur í að útrýma því og auka þau verðmæti sem er til að dreifa.

33. Forgangsmál er að auka skilning á kostum þess að hafa eldra fólk á vinnumarkaði og vinna gegn aldursmismunun og misrétti við starfsráðningar. Til að auka þátttöku í atvinnulífinu þarf að stuðla að því að fleiri atvinnutækifæri verði sköpuð fyrir eldra fólk, m.a. með því að taka á mismunun við starfsráðningar og öðrum fyrirstöðum.

34. Einnig má auka fjölda þeirra sem eru á vinnumarkaði með því að hvetja bæði eldri konur og karla til meiri atvinnuþátttöku. Með því að færa þann aldur þegar fólk fer í raun á eftirlaun nær settum ellilífeyrisaldri í lögboðnum ellilífeyrisreglum einstakra landa væri ekki nauðsynlegt að breyta umræddum aldursmörkum. Gera þarf ráðstafanir til að koma til móts við atvinnuþörf eldra fólks, svo sem að auka möguleika þess á hlutastarfi eða tímabundnum störfum.

35. Leggja þarf meiri áherslu á að eldra fólk hafi þann möguleika að vera áfram á vinnumarkaði, t.d. með sveigjanlegum reglum um starfslok, þannig að það geti smám saman minnkað við sig vinnu, og með því að tryggja raunverulegt aðgengi að símenntun. Leitast skal við að hækka smám saman raunverulegan meðalaldur fyrir starfslok. Einnig er mikilvægt að ryðja úr vegi öllu því sem dregur úr þátttöku kvenna í atvinnulífinu. Hvetja skal sérstaklega til þess að eldra fólk sé ráðið í lítil og meðalstór fyrirtæki, þar með talið fjölskyldufyrirtæki, og einnig að upplýsinga- og samskiptatækni sé nýtt til að finna viðeigandi störf fyrir þann hóp.

36. Stundum getur komið sér vel að ráða starfsfólk frá öðrum löndum þegar skortur er á sérstakri starfs- eða fagkunnáttu, en ekki má líta á slíkt sem lausn á þeim vanda sem hækkandi meðalaldur íbúa skapar. Það er vandi sem tvímælalaust þarf að taka tillit til þegar að því kemur að gera

viðeigandi áætlanir varðandi hagvöxt og fulla atvinnu. En ef almennt er hvatt til innflutnings á sérþjálfuðu starfsfólki er líklegt að verulegur hluti þess fólks komi frá löndum sem tæpast mega við því að missa úr landi framlag þess til þróunarstarfa á eigin heimaslóðum. Stefnu í innflytjendamálum ætti að byggja á alhliða mati á efnahaglegum, félagslegum og svæðisbundnum hagsmunum.

37. Í fjölda landa er nú það fólk sem fluttist til starfa í öðrum löndum fyrir nokkrum áratugum að komast á efri ár. Taka þarf tillit til sérþarfa nýbúa, sem eru að eldast. Slíkt þarf að gera á viðeigandi hátt og í samræmi við landslög hvað snertir gerð og framkvæmd áætlana um aðlögun nýbúa að samfélaginu, til að auðvelda þeim þátttöku í félags-, menningar- og atvinnulífi viðkomandi lands. Sem nýbúar, sem eru auk þess farnir að eldast, getur fólk lent í ýmsum vandræðum og slæmur fjárhagur gerir illt verra. Stjórnvöld ættu að kappkosta að gerðar verði ráðstafanir til að veita nýbúum, sem komnir eru á efri ár, fjárhagslegt öryggi og heilbrigðisþjónustu. Afar mikilvægt er að skapa jákvæða ímynd af framlagi þeirra til dvalarlandsins og jafnframt virðingu fyrir þeirra eigin siðum og menningu.

38. Í heimi þar sem hnattvæðing og samkeppni ríkir mun aukin áhersla á framleiðni og meiri verðmætasköpun („hátækni“) í atvinnu krefjast þess að fjárfest verði í fagkunnáttu og menntun starfsfólks, þ.e. aukin áhersla verði lögð á mannauðinn. Til að viðhalda samkeppnishæfni og fullri atvinnu er afar mikilvægt að nýtt fólk á vinnumarkaði hafi viðeigandi menntun og að fagkunnáttu allra þeirra sem eru í starfi eða snúa aftur til starfa sé haldið við og hún endurnýjuð.

Ná þarf eftirfarandi markmiðum sem áfanga að þessari skuldbindingu:

Að draga verulega úr atvinnuleysi, einkum meðal eldra fólks

39. Nauðsynlegt er að gera ráðstafanir til að fjölga atvinnutækifærum og draga úr atvinnuleysi, einkum meðal fullorðinna; slíkar ráðstafanir geta verið mismunandi eftir aðstæðum. Ein leiðin er sú að koma á virkri stefnu í atvinnumálum, svo sem hvers konar starf hæfi hverjum og veitt sé aðstoð við atvinnuleit, þjálfun, leiðsögn í starfi, ráðgjöf o.s.frv. Enn fremur geta tilraunir til að aðlaga skólanámsskrár að þörfum atvinnulífsins, og til að greiða fyrir nemendum sem ljúka námi og fara út á vinnumarkaðinn, stuðlað að aukinni atvinnu. Ráðstafanir til að draga úr launatengdum gjöldum, samhliða því sem réttinda starfsfólks er gætt, geta einnig haft jákvæð áhrif á atvinnuþátttöku. Aðra þætti sem draga úr eftirspurn eftir starfsfólki, svo sem hindranir við stofnun nýrra fyrirtækja og reglur sem fela í sér mikinn rekstrarkostnað atvinnurekenda ætti að skoða gaumgæfilega, og slaka á þeim eftir því sem hægt er.

Að auka starfshæfni eldra starfsfólks

40. Erfiðleikar sem mæta eldra fólki í starfi stafa oft af ófullnægjandi kunnáttu. Auka ætti starfshæfni eldra starfsfólks með leiðsögn í starfi og starfsþjálfun sem byggist á símenntun. Símenntun er fyrirbyggjandi langtímaáætlun sem er mun víðtækari en svo að hún veiti aðeins þeim sem ekki hafa hlotið góða menntun eða þjálfun fyrir á lífsleiðinni tækifæri til að bæta úr því. Símenntun snýst einnig um að veita starfsmenntun svo að starfsfólk geti aðlagast breytingum á vinnumarkaði, og skapa því grundvöll til áframhaldandi náms. Hvetja ætti atvinnuveitendur til að gera starfsfólki sínu kleift að fá þjálfun og endurnýja fagkunnáttu sína með símenntun. Meðal

annarra leiða til að auka starfshæfni eldra starfsfólks er bætt vinnuástanda.

Að auka þátttöku allra kvenna og karla

41. Gera þarf betur í umönnunar- og gæslumálum og gera öllu starfsfólki, konum sem körlum, auðveldara að samræma störf á vinnustað og fjölskylduábyrgð. Öllu því sem hindrar fólk eða aftrar því frá að halda áfram störfum skal ryðja úr vegi, svo sem þáttum sem hvetja það til að láta snemma af störfum, auka skal endurhæfingu fyrir fatlaða og sjá til þess að þeir komist aftur út á vinnumarkaðinn, bæta skal þjálfun fyrir eldra starfsfólk og gera ráðstafanir til að koma í veg fyrir mismunun vegna aldurs. Endurskoða skal fjárhagslegar aðstæður og aðrar þætti sem fæla fólk á eftirlaunaaldri frá því að sinna hlutastarfi eða tímabundnu starfi. Með efnahagsstefnu og öðrum hvetjandi þáttum skal fjölga starfstækifærum fólks í dreifbýli eða á afskekktum stöðum, og hvetja það sérstaklega til fjarnáms og þjálfunar.

42. Gera þarf samstillt átak til að auka þátttöku kvenna í atvinnulífinu. Þær ráðstafanir ættu að miða að því að auka starfstækifæri þeirra, gera þeim auðveldara að samræma störf á vinnustað og fjölskylduábyrgð og koma í veg fyrir þá mismunun sem margar konur verða fyrir hvað snertir lífeyrisbætur eða ráðstöfunartekjur. Til að ná þessu marki er viðeigandi menntun og þjálfun mikilvæg, þar með talin þjálfun í starfi, starfsráðgjöf og möguleikar á sveigjanlegum vinnutíma.

Að taka skref í þá átt að hækka raunverulegan meðalaldur fólks við starfslok og greiða fyrir sveigjanlegum starfslokum.

43. Stuðla ætti að því að skipulag á vinnumarkaði og stefna í efnahagsmálum séu í samræmi við félagslegt kerfi þar sem eldra fólk er hvatt til starfa, í stað þess að fara snemma á eftirlaun, og því sé ekki refsað fyrir að vera á vinnumarkaði eins lengi og það vill, og þar sem lífeyriskerfi og starfsaðstæður gera því kleift að hætta störfum smám saman. Ekki skal líta svo á að með starfslokum ljúki ákveðnum kafla í lífinu og þar með sé komið í veg fyrir að einstaklingurinn geti lifað skapandi lífi og lagt sitt af mörkum til samfélagsins. Fyrir þá sem velja að hætta stöfum ætti að leggja megináherslu á að gera breytingar á aðstæðum fólks eins þægilegar og sveigjanlegar og unnt er.

6. SKULDBINDING

STUÐLA SKAL AÐ SÍMENNTUN OG LAGA SKAL MENNTAKERFIÐ AÐ BREYTINGUM Á EFNAHAGSLEGUM, FÉLAGSLEGUM OG LÝÐFRÆÐILEGUM AÐSTÆÐUM

44. Í nútímaþjóðfélagi þarf menntakerfið að vera skilvirkt, hafa nægilegt fjármagn og ná yfir mjög vítt svið til að geta brugðist vel við félagslegum, efnahagslegum og lýðfræðilegum breytingum. Þessar breytingar hafa áhrif á allt sem við kemur menntamállum, m.a. námsefni, þ.e. nýtingu og dreifingu á því, fjármagn og mannafla, innri uppbyggingu, námsskrár og námsbrautir. Þessu fylgir krafa um aukna áherslu á að öllum aldursflokkum standi til boða fyrsta flokks menntun og að litið sé á námsmenn sem virka þátttakendur. Í þessu samhengi eru námsbrautir, einkum á sviði nýjunga í tæknimálum, afar mikilvægar. Beita þarf sérstökum aðferðum og gera ráðstafanir til að koma til

móts við námsþarfir eldra fólks.

45. Þeir sem starfa með öldruðum ættu að fá grunnþjálfun og framhaldsþjálfun á þessu sviði. Nám og þjálfun ættu í raun að vera þverfaglegs eðlis og ekki aðeins takmörkuð við mikla sérhæfingu, heldur aðgengileg á öllum stigum og á ýmsum sviðum hvað varðar málefni aldraðra. Þjálfar þarf aldraða til að sjá um sig sjálfir, og einnig á öðrum þeim sviðum sem auka lífsgæði þeirra.

46. Hið hefðbundna skipulag varðandi nám, starf og svo starfslok er ekki lengur algilt. Aðlaga þarf skólakerfið auknum sveigjanleika á aðstæðum fólks á öllum æviskeiðum.

47. Íbúar UNECE-ríkjanna eru nú betur menntaðir en nokkru sinni fyrr og nú er möguleiki á að gera námsáætlanir, sem og aðrar áætlanir, þar sem eldra fólk miðlar þekkingu og reynslu. Mörg brýn verkefni blasa engu að síður við í skólakerfinu. Leita skal leiða til að uppræta kunnáttuleysi og betrubæta grunnmenntun eldra fólks, þ.á m. eldri nýbúa og eldra fólks sem tilheyrir minnihlutahópum, verkmenntun, og líta ber á nám á fullorðinsaldri sem arðbæra fjárfestingu sem ber ekki bara ávöxt í efnahagslegu tilliti, heldur eykur einnig lífsgæði og almennan félagsþroska eldra fólks. Í þessu tilliti þarf að styðja betur við og efla það hlutverk sem menntastofnanir hafa gagnvart eldra fólki, t.d. með því að koma á háskólanámi fyrir „þriðja“ aldurstigið. Í ýmsum löndum hefur þetta reynst mikilvægur liður í því að gera eldra fólki fært að vera virkir aðilar í samfélaginu. Einnig þyrfti að skilgreina og koma til móts við misræmi milli þeirrar þekkingar og færni sem ungt fólk öðlast í námi og brýnna nauðsynja í efnahagslífi, þar sem slíkt mun hafa jákvæð áhrif fyrir alla aldurshópa. Slíkt mun meðal annars gera ungu fólki auðveldara að fara út á atvinnumarkaðinn, og draga úr þeim vandamálum sem skapast vegna þess hve hlutfall þeirra í samfélaginu sem virkir eru í efnahagslífinu er orðið lágt, sem aftur hefur slæm áhrif á almannatryggingakerfið.

48. Eftirfarandi markmiðum þarf að ná til að uppfylla þetta skilyrði:

Að hvetja til símenntunar og gera hana aðgengilega

49. Auk þess sem efla skal starfshæfni eldra starfsfólks með því að veita því aðgang að fagmenntun og endurmenntun, er nauðsynlegt að laga starfsemi menntastofnana að þörfum eftirlaunaþega, einnig þeirra sem velja að hætta snemma störfum. Þjóða þyrfti upp á sérstök undirbúningsnámskeið fyrir þá sem eru að hætta störfum vegna aldurs til að hjálpa þeim að aðlagast og sætta sig við breytingar á lífsstíl. Í námsskrám fyrir fullorðna þarf að huga að þörfinni fyrir nýjan tilgang með lífinu með nýjum áhugamálum og viðfangsefnum.

50. Þróa þarf vettvangskennslu þar sem slíkt á við, þar sem öldruðum er kennt að nota ýmsan tæknibúnað í daglegu lífi, nýta sér nýja samskiptatækni og þjálfar hæfileika sína á vitrænu, líkamlegu og skynrænu sviði. Sérstaklega þarf að huga að þjálfun þess starfshóps, sem annast aldraðra sem vistaðir eru á stofnunum eða starfar við öldrunarþjónustu á vegum félagsmálastofnana, til að annast slíka kennslu.

51. Lengri líftími fólks og örar félagslegar breytingar leggja menntakerfinu ýmis sérhæfð verkefni á herðar, sem líta ber á sem hluta þess starfs sem inna þarf að hendi til að ná þessum markmiðum. Leggja skal sérstaka áherslu á að gera námsmenn á öllum aldri meðvitaða um hvaða leiðir má

velja í lífinu og bæði skammtíma og langtíma afleiðingar slíks vals hvað snertir lífsstíl og horfur um frama í starfi. Í námsskrám ætti að huga að nauðsyn þess að undirbúa fólk fyrir hinar stöðuga breytingar í lífinu sem kalla á sveigjanleika í viðhorfum og færni. Þar ætti að leggja sérstaka áherslu á aðferðir við að velja sér leiðir í lífinu. Allir viðkomandi aðilar ættu að skoða mikilvægi menntunar með tilliti til nýsköpunar og leggja áherslu á slíkt með markvissum stefnum og áætlunum. Til að ná settu marki þarf að nota nýjar kennsluáferðir.

Að tryggja að menntakerfið auki starfshæfni hvers og eins

52. Mikilvægt er að hefðbundið nám svari þörfum samkeppnishæfra þekkingarhagkerfa, sem og þörfum ungs fólks sem er að undirbúa sig fyrir þátttöku í atvinnulífinu eða þeirra sem vilja endurbæta kunnáttu sína, jafnframt því sem það miðlar mannlegum gildum og grunnþekkingu. Því ætti að gera ráðstafanir til að koma á meiri tengslum milli menntastofnana og atvinnuveitenda og hvetja atvinnuveitendur til að bjóða upp á þjálfun í starfi. Stefna þarf að því að auka starfshæfni eldra fólks – innan ramma símenntunar – og veita því þannig stuðning til að viðhalda og þróa áfram sérþekkingu sína og færni.

53. Þróa þarf námsbrautir, fá þær viðurkenndar og aðgengilegar öllum aldurshópum. Gera þarf ráðstafanir til að hvetja til reglubundinnar þátttöku í skólalífinu á ýmsum sviðum til að auka árangur námsins og draga úr brottfalli úr námi. Einnig ætti að búa til sérstakar áætlanir fyrir þá sem dottið hafa snemma út úr skólakerfinu til að gera þeim auðveldara að komast (aftur) út á vinnumarkaðinn. Léleg menntun getur haft neikvæðar afleiðingar allt lífið og leitt til atvinnuleysis, erfiðleika við að finna störf við hæfi, lágra launa og þar af leiðandi lélegra lífsskilyrða. Einnig getur slíkt valdið heilsuleysi, ótímabærum veikindum og hærri dánartíðni.

54. Hefðbundið nám, þar með talin náms- og starfsþjálfun, ætti að auka jafnrétti kynjanna og koma í veg fyrir staðlaða verkaskiptingu. Meðal annars væri hægt að leggja fram námsskrá þar sem tillit væri tekið til kynjanna, og boðið upp á nám og þjálfun sem veitti góðar starfshorfur, sérstakar áætlanir til að hvetja og styrkja stúlkur og konur til að ráða sig til tæknistarfa sem og sérstakar áætlanir til að undirbúa fólk sem ætla að fara út á vinnumarkaðinn að nýju, einkum eldri konur.

7. SKULDBINDING

KAPPKOSTA ÞARF AÐ TRYGGJA LÍFSGÆÐI ALLRA ALDURSHÓPA, AÐ FÓLK SÉ SJÁLFBJARGA OG NJÓTI GÓÐRAR HEILSU OG VELFERÐAR

55. Góð heilsa er öllum mikilvæg, og jafnframt er gott heilsufar almennt afar mikilvægt fyrir hagvöxt og þróun samfélagsins. Í þessu samhengi ætti það að vera langtímamarkmið í heilbrigðismálum á UNECE-svæðinu að tryggja að auknu langlífi fylgi eins gott ástand í heilbrigðismálum og framast er unnt, eins og það er skilgreint hjá Alþjóðaheilbrigðisstofnuninni: „Að líkamlegt, andlegt og félagslegt ástand sé í sem bestu lagi en ekki sé einungis sneitt hjá sjúkdómum og heilsuleysi.“ Í stefnumálum ætti að leggja áherslu á gott heilsufar alla ævi með því að draga úr áhættuþáttum, t.d. í umhverfinu, sem leiða til alvarlegra sjúkdóma, einkum langvinnra

sjúkdóma og ósmitbærra sjúkdóma; með heilsuefningu og fyrirbyggjandi starfsemi og með því að bjóða upp á samfellda félags- og heilbrigðisþjónustu sem er bæði aðgengileg, fjárhagslega hagkvæm og af hæsta gæðaflokki. Slík stefna mun auka lífsgæði og tryggja áframhaldandi framlag aldraðra til samfélagsins. Eldra fólk sem nýtur góðrar heilsu er fjölskyldum sínum, samfélaginu og hagkerfinu afar mikilvægt. Þessu marki er aðeins hægt að ná með heildstæðu og ævilöngu átaki sem nær til líkamlegra, geðrænna, félagslegra, andlegra og umhverfistengdra þátta. Aldraðir, einkum þeir sem þarfnast umönnunar, verða að taka mikinn þátt í mótun, úrvinnslu, framkvæmd og mati á stefnum og áætlunum sem ætlað er að bæta heilsu og velferð þjóða þar sem meðalaldur fer hækkandi.

56. Vísbendingar um hvað það er sem áhrif hefur á heilsufar sýna að efnahagslegir, félagslegir, menningarlegir, umhverfis- og atferlistengdir þættir segja skýrt til um hve vel bæði einstaklingar og heilar þjóðir eldast. Stefna á sviði umhverfismála, landbúnaðar-, samgöngu-, efnahags- og skattamála, neytendaverndar, húsnæðismála, mennta- og atvinnumála, félagsþjónustu o.s.frv. hefur mikil áhrif á heilsufar og vellíðan. Bættur hagur eldra fólks, bæði efnahagslega og félagslega, mun einkum leiða til betra heilsufars og velferðar.

57. Til að koma til móts við þau brýnu verkefni sem fylgja vaxandi fjölda aldraðra, að meðtöldum þeim sem einnig eiga við fötlun að stríða, er afar mikilvægt að í félags- og heilbrigðisþjónustu verði aukin áhersla lögð á heilsuefningu, fyrirbyggjandi aðgerðir og líkamlega og andlega endurhæfingu, og þannig stuðlað að góðu heilsufari ævilangt. Heilbrigðisþjónusta þarf að vera samfelld, þ.e. allt frá almennri heilsugæslu til spítala- og sérfræðiþjónustu, og nýta þarf starfskrafta allra þeirra sem vinna við heilbrigðisþjónustuna. Afar mikilvægt er að félags- og heilbrigðisþjónustan eflí sjálfsbjargarviðleitni og veiti öldruðum aðstoð svo að þeir geti tekið fullan þátt í samfélaginu.

58. Viðeigandi langtímaumönnun er hluti af því heildarmarkmiði að skapa öllum sem bestar aðstæður. Langtímaumönnun hvílir að miklum hluta á fjölskyldumeðlimum eða öðrum sem sinna þessum skyldum kauplaust, og slíku starfi verður að veita góðan stuðning með áætlunum innan sveitarfélaga. Einkum er brýnt að viðurkenna og styðja við framlag eldri kynslóðarinnar til þessara umönnunarstarfa.

59. Aldraðir ættu að eiga rétt á að velja milli mismunandi fyrirkomulags á langtímaumönnun, þar sem hægt er að koma slíku við. Þar sem slíku er ekki til að dreifa ættu lögboðnir fulltrúar þeirra að veita samþykki sitt varðandi úrræði. Þegar ákveða skal hvort vistunar er þörf er mjög gagnlegt að fram fari öldrunarmat. Þegar ekki verður komist hjá vistun er afar brýnt að gæta þess að hinn aldraði haldi sjálfstæði sínu og reisn.

60. Andlegt sem líkamlegt heilbrigði á efri árum er afar mikilvægt, einkum í elstu aldurshópunum. Þar sem elliglöp eru tíð á efri árum, einkum Alzheimer-sjúkdómurinn, eru meðferð og endurhæfingaráætlanir, sem og langtímaumönnun stöðugt brýnni úrlausnarefni í heimi þar sem meðalaldur fer hækkandi. Meðal úrræða til að takast á við slíka sjúkdóma er greining á sjúkdómnum, lyfjameðferð, félagssálfræðilegir þættir, minnisþjálfun, þjálfun fyrir fjölskyldumeðlimi og starfsfólk sem annast sjúkling og sérstakar aðstæður fyrir langlegusjúklinga. Til að gera þessum sjúklingum kleift að búa heima hjá sér eins lengi og mögulegt er verður að koma til móts við sérþarfir þeirra varðandi öryggi, nægan félagslegan stuðning og

heimilisþjónustu. Sérstakar áætlanir um félagssálfræðilega meðferð ættu að hjálpa sjúklingum sem útskrifast af sjúkrahúsi að venjast daglegu lífi.

61. Byggja ætti upp hjúkrunarheimili og öldrunardeildir þannig að þar væri hægt að sinna sérþörfum sjúklinga með geðræna sjúkdóma. Þar þyrfti að fara fram alhliða öldrunarmat (líkamlegt, sálfræðilegt og félagslegt), ráðgjöf, meðferð og endurhæfing, ásamt tilteknum þjálfunaráætlunum fyrir þá sem annast þessa sjúklinga. Gera þarf rannsóknir þar sem lögð er áhersla á að kortleggja á kerfisbundinn hátt þarfir bæði sjúklinganna og þeirra sem annast þá. Þróa þarf árangursríka aðferð til að meta og greina Alzheimer-sjúkdóminn og aðra skylda sjúkdóma á byrjunarstigi. Alzheimer-sjúkdómurinn kallar á þverfaglega meðferð sem svarar þörfum bæði sjúklinganna og þeirra sem annast þá. Félagssálfræðileg afskipti, þar með talin heimilisþjónusta, aðstoð við nauðsynlegustu athafnir og dagvistun ættu að afstýra eða fresta því að sjúklinga sem haldnir eru heilabilun þurfi að fara inn á hjúkrunarheimili eða geðdeildir.

62. Huga skal sérstaklega að alnæmi í tengslum við aldraða, þeir geta verið í áhættuhópi eða smitaðir, og launað sem launalaust starfsfólk og fjölskyldumeðlimir geta verið haldnir sjúkdómnum. Vaxandi fjöldi alnæmissjúklinga nær háum aldri. Eldra fólk getur verið í meiri áhættu en aðrir gagnvart sjúkdómnum því að upplýsingaherferðum gegn honum, fyrirbyggjandi ráðstöfunum og ráðgjöf er að jafnaði ekki beint til þeirra. Einnig er erfitt að greina alnæmissmit meðal aldraðra því að auðvelt er að villast á því og öðrum sjúkdómum sem herjað geta á ónæmiskerfið í eldra fólki. Afar brýnt er að sérstökum fræðsluáætlunum varðandi alnæmi, þar sem tillit er tekið til kynjanna, verði bætt við fræðslufni á sviði öldrunarlækninga og í kennslu og fyrirbyggjandi áætlanir er snerta heilsufar aldraðra.

63. Hvetja skal til þess að líknarmeðferð¹ sé veitt og verði hluti af almennri heilbrigðisþjónustu. Til þess þarf að setja staðla um þjálfun í líknarmeðferð og hvetja til þess að allir sem veita líknarmeðferð nálgist viðfangsefnið á þverfaglegan hátt. Nauðsynlegt er að þróa og bjóða upp á þjónustu á sjúkrastofnunum sem og á heimilum og að auka faglega og sérhæfða þjálfun í líknarmeðferð fyrir allar starfsstéttir sem koma að málinu.

64. Aukin þekking, upplýsingar og fræðsla um heilsufar er mikilvæg á öllum aldri, og ekki síst þegar árin færast yfir. Vísbendingar sýna að ákvörðunum um að tileinka sér heilbrigðari lífshætti, svo sem holla og góða næringu og líkamlega þjálfun eru oft takmörk sett vegna almennra félagslegra, efnahagslegra og menningarlegra þátta í umhverfinu sem áhrif hafa á þær ákvarðanir sem einstaklingar, hópar og sveitarfélög taka. Tóbaksnotkun, óhollur matur, óhófleg áfengisneysla, misnotkun lyfja og hreyfingarleysi skaða heilsu fólks á öllum aldri og neikvæð áhrif alls þessa aukast eftir því sem árin færast yfir. Það er aldrei of seint að taka upp heilsusamlega lífshætti. Að stunda hæfilega líkamsrækt, borða holla fæðu, reykja ekki og neyta annaðhvort áfengis í hófi eða sleppa því alveg, getur komið í veg fyrir sjúkdóma og almenna hnignun, stuðlað að langlífi og aukið lífsgæði. Stefnumótandi aðilar verða að taka mið af þeirri áhættu sem heilsuspillandi lífshættir skapa og gera viðeigandi ráðstafanir á öllum sviðum til að

¹ Alþjóðaheilbrigðisstofnunin (WHO) hefur skilgreint líknarmeðferð sem heildarumönnun sjúklinga með sjúkdóma sem engin lækning finnst við; hún felst einkum í því að lina þjáningar og önnur einkenni sjúkdómsins og veita bæði sjúklingum og aðstandendum þeirra sálfræðilegan, félagslegan og andlegan stuðning.

koma í veg fyrir slíkt. Oft er litið fram hjá mikilvægi heilsusamlegra lífshátta en stefnumótandi aðilar, kynningarfulltrúar og almenningur allur ættu að beina sjónum sínum að þessu sviði, einkum þar sem fullorðnir eru oft fyrirmyndir yngri kynslóðanna.

65. Stjórnvöld ættu að hvetja til aðgætni í lyfjanotkun, og í umgengni við hreinsiefni á heimilum og önnur efni sem kunna að vera hættuleg með því að krefja framleiðendur um nauðsynlegar viðvaranir á umbúðum og skýrar notkunarleiðbeiningar.

66. Þættir sem ógna heilsu, burtséð frá einstaklingsbundnum aðstæðum, stafa af skaðlegum og heilsuspillandi starfsaðstæðum eða umhverfisástæðum. Þróa þarf á öllum stigum nýja stefnu og áætlanir um bættar starfsaðstæður sem stuðla að betra heilsufari fólks og gera því kleift að stunda störf sín lengur en ella; stjórnvöld, vinnuveitendasambönd, launþegasamtök og heilsugæslan ættu að koma að því máli.

67. Aðgangur að ýmiss konar sértækri og fjárhagslega hagkvæmri félagsþjónustu, þar sem ekki er litið á aldraða sem einsleitan hóp, heldur fólk með mismunandi félagslegar og menningarlegar þarfir, er afar brýnt mál sem stuðlar að vellíðan þeirra, hvort sem þeir þarfnast aðstoðar til að geta búið á heimilum sínum eða vistunar á stofnun. Kynna þarf eldra fólki alla þá félags- og heilbrigðisþjónustu sem í boði er í viðkomandi landi.

68. Setja þarf eftirfarandi markmið til að uppfylla þetta skilyrði:

Að stuðla að betra heilsufari og vellíðan til lífstíðar með því að gera heilbrigðismál að hluta þverfaglegrar stefnu

69. Þverfagleg starfsemi er forsenda þess að hægt sé að stuðla að betra heilsufari og vellíðan til lífstíðar. Þróa þarf slíka starfsemi með fullu tilliti til sjónarmiða og þarfa aldraðra jafnframt því sem stuðlað skal að því að þeir haldi sjálfstæði sínu. Stjórnvöld og aðrir viðkomandi aðilar ættu því að standa fyrir hvetjandi aðgerðum sem auka bæði innsýn í þennan geira og gera þverfaglegt samstarf auðveldara. Þessar aðgerðir og aðferðir ættu að byggjast á mati á heilsufarslegum áhrifaþáttum og hreyfigetu, þar sem ekki verður aðeins litið til þess hvaða afleiðingar stefnumótun hefur haft á heilsufar, en tekur einnig til þess hvaða afleiðingar komandi aðgerðir muni hafa á heilsufar. Gera skal öll viðkomandi svið ábyrg fyrir þeim áhrifum sem stefnumótun þeirra og aðgerðir hafa á heilsufar. Í víðara samhengi ætti við stefnumótun að taka fullt tillit til þeirra áhrifa sem félagslegir, efnahagslegir og umhverfistengdir þættir hafa á heilsufar. Leggja ætti sérstaka áherslu á málefni kynjanna, og taka þarf á heilsufarslegum mismun kynjanna allt æviskeiðið, þar með talið hærri dánartíðni karla. Í þessu samhengi ætti að þróa, endurbæta og meta allar heilsufarslegar ráðstafanir með tilliti til áhrifa þeirra á karla og konur, og í ljósi jafnstöðu kynjanna. Til að meta áhrif og gera viðeigandi ráðstafanir er nauðsynlegt að safna upplýsingum og hafa tölfræðilegar upplýsingar sundurliðaðar með tilliti til beggja kynja og mismunandi aldurskeiða.

Tryggja þarf jafnan aðgang að heilbrigðis- og félagsþjónustu, þar með talið langtímaumönnun fyrir einstaklinga á öllum aldri.

70. Hafa skal að leiðarljósi að til að ná settu marki í þessu stefnumáli þarf að tryggja jafnan

aðgang að virkri heilbrigðis- og félagsþjónustu, burtséð frá aldri og kyni. Gera þarf markvisst átak til að koma í veg fyrir mismunun í heilbrigðis- og félagsþjónustu vegna kyns, aldurs, kynflokks eða af tekjutengdum ástæðum. Sérstakt tillit skal taka til aldraðra sem búa í dreifbýli eða á afskekktum stöðum og eiga tíðum erfitt með að nálgast heilbrigðis- og félagsþjónustu.

71. Þó að yfirleitt sé talið æskileg að búa í eigin húsnæði getur það verið mjög góður valkostur að búa í húsnæði fyrir aldraða þar sem boðið er upp fyrsta flokks faglega þjónustu og engin hætta er á félagslegri einangrun. En til að fullnægja þessum skilyrðum þarf að taka tillit til allra þátta í slíku húsnæði; tryggja þarf að aldraðir haldi reisu sinni, og viðeigandi félagslegar aðstæður og viðeigandi aðstæður fyrir aldraða sem eru bæði andlega og líkamlega fatlaðir þurfa að vera til staðar.

72. Setja þarf fram stefnur og áætlanir til að skapa skilyrði fyrir því að fólk geti bjargað sér sjálft í samfélaginu, og einnig til að byggja upp heilbrigðisþjónustu og langtímaumönnun fyrir þá sem þurfa á slíku að halda. Veita skal launuðum sem ólaunuðum aðilum sem sinna umönnunarstörfum stuðning og hvatningu. Enn fremur ætti að hvetja til jafnari hlutdeildar karla og kvenna í umönnunarmálum með almennri stefnumótun og eftir öðrum leiðum. Til að ná þessu marki þarf m.a. að móta viðeigandi grunnþjónustu í heilbrigðismálum og áætlanir sem koma til móts við þarfir og væntingar varðandi heilbrigðismál, forvarnir gegn sjúkdómum, umönnun og endurhæfingu. Að þessu verða stjórnvöld að standa ásamt sveitarfélögum og öðrum sem eiga hagsmuna að gæta (meðal annars samtökum sjúklinga og neytendasamtökum).

73. Yfirvöld heilbrigðisþjónustu ættu að hafa að leiðarljósi að grunnþjónusta í heilbrigðismálum sé grundvallaratriði, og aðeins sé vísað til sjúkrahúsvistar eða langlegudeilda í þeim tilfellum sem sérfræðikunnáttu og -búnaðar er þörf. Meginmarkmiðið er að veita samfellda umönnun, bæði hvað varðar umönnun félagsþjónustu vegna langvarandi heilsuleysis og forvarnir, bráðaþjónustu og endurhæfingu. Þróa ætti almenna heilbrigðisþjónustu á geðheilbrigðissviði. Við umönnun aldraðra sem eiga við fötlun við stríða ætti að kappkosta að viðhalda hreyfi- og starfsgetu þeirra, sjálfstæði og sjálfsforræði. Allir eldri borgarar sem þjást af sársaukafullum eða ólæknandi sjúkdómi eða veikindum ættu að eiga kost á líknarmedferð. Stjórnvöld þurfa, í samvinnu við aðra viðkomandi aðila, að innleiða gæðastaðla varðandi hjúkrunarþjónustu án tillits til þess hvar hún fer fram. Í ljósi þess hve mikil þörf er fyrir umönnun í heimahúsum er stöðugt mikilvægara að móta virkar stuðningsáætlanir fyrir ólaunaða aðila. Í slíkum stuðningsáætlunum ætti að leggja áherslu á fjárhagslegan stuðning, upplýsingaþjónustu og þjálfun. Við mótun og útfærslu á stefnum og áætlunum ættu stjórnvöld ættu að tryggja að tekið sé tillit til siðfræðilegra málefna varðandi aldraða.

74. Samræma ætti og samhæfa heilbrigðis- og félagsþjónustu betur, bæði opinbera þjónustu og einkarekna. Hafa ætti kerfi til að bregðast við hinum ýmsu tilfellum til að sú þjónusta sem þörf væri fyrir hverju sinni væri til staðar, þ.á m. lækniþjónusta, umönnun í heimahúsum og sálfræðihjálp, jafnt fyrir sjúklinga innan stofnana sem utan. Þróa og tryggja þarf eftirlit með þjálfun og gæðastigi. Stjórnvöld ættu að sjá til þess að auðvelt væri að nálgast hjálpartæki og búnað fyrir aldraða svo þeir eigi kost á að sjá lengur um sig sjálfir.

75. Hækkandi meðalaldur íbúa á svæðinu gerir kröfu til þess að launaðir sem ólaunaðir aðilar sem sinna umönnunarstörfum búi yfir viðeigandi faglegri sem og persónulegri hæfni og kunnáttu.

Fagfólki á sviði heilbrigðis- og félagsþjónustu á öllum stigum ætti að standa til boða nám og framhaldsþjálfun og taka ætti meira mið af stöðugt vaxandi þörf aldraðra fyrir umönnun. Einnig ætti að tryggja að ólaunaðir aðilar á þessu sviði fengju þjálfun. Vinna þarf að því allt lífið að fólk geti náð háum aldri, haldið heilsu og liðið vel og skapa þarf utanaðkomandi skilyrði til að slíkt megi takast. Lífsgæði og það sjálfstæði sem aldraðir öðlast með því að sjá um sig sjálfir, heilsuefling og forvarnir gegn sjúkdómum og fötlun, gera jafnframt kröfu um hæfni og nýja afstöðu meðal hinna öldruðu sjálfra.

Að tryggja að heilbrigðis- og félagsþjónusta fyrir fólk á öllum aldri sé fjármögnuð á viðeigandi hátt

76. Til að því markmiði verði náð þurfa aðgerðir að byggjast á þeim skilningi að framlag á heilbrigðis- og félagssviði sé skilvirk, sanngjarnt og varanlegt. Aldraðir ættu að hafa sama aðgang og aðrir að nauðsynlegri heilbrigðisþjónustu og ekki ætti að mismuna þeim vegna aldurs. Taka ætti ákvarðanir um forgangsmál heilbrigðisþjónustunnar með gagnsæjum hætti og úthluta ætti nægjanlegu fjármagni til að þau forgangsmál næðu fram að ganga svo að almennt heilsufar megi verða sem best. Fylgjast þarf með áhrifum styrkja og fjárveitinga á heilbrigðisþjónustu og almennt heilsufar þjóðarinnar. Almennatryggingakerfið, þ.e. sjúkratryggingar og tryggingar gegn langtímaumönnun og örorku, getur í viðeigandi tilfellum verið afar mikilvægt þegar þörf er á slíku.

Að gera fólki kleift að velja sér heilsusamlegt líferni

77. Stjórnvöld, sveitarfélög og aðrir viðkomandi aðilar ættu að gera fólki auðveldara að temja sér heilbriggt líferni með því að hvetja alla aldurshópa til að stunda hæfilega líkamsrækt, taka upp hollar matarvenjur, forðast reykingar og of mikla áfengisneyslu, og ástunda heilbriggt líferni að öllu öðru leyti í því skyni að koma í veg fyrir sjúkdóma og ýmiss konar heilsuvanda, stuðla að langlífi og auka lífsgæði. Þessu marki ætti að vera hægt að ná með ýmsu móti, m.a. viðeigandi upplýsingaherferðum og fræðslu, allt frá unga aldri, sem gera fólki kleift að velja sér heilsusamlegt líferni. Einnig ætti að tryggja þægilegar og hvetjandi aðstæður með viðeigandi húsnæðisstefnu, borgarskipulagi og öðrum ráðstöfunum sem skapa hagkvæmt, hindranalaust og þægilegt umhverfi fyrir aldraða.

8. SKULDBINDING

FJALLA ÞARF UM MÁLEFNI KYNJANNA TIL JAFNS VIÐ ÖNNUR MÁLEFNI Í SAMFÉLAGI ÞAR SEM MEÐALALDUR ÍBÚA FER HÆKKANDI

78. Mikilvægt er að skoða hvaða afleiðingar breytingar á fólksfjölda hafa frá sjónarhorni beggja kynja til að geta bætt hag aldraðra, einkum eldri kvenna, í samfélaginu sem og efnahagslega. Félagsleg og efnahagsleg staða karla og kvenna, einkum eldra fólks, er ekki sambærileg því að félagslegar, efnahagslegar og lýðfræðilegar breytingar hafa mismunandi áhrif á líf þeirra. Enn fremur eru starfs- og lífsskilyrði bæði karla og kvenna mjög mismunandi í löndum þar sem svæðisbundin þróun er á mismunandi stigi. Jafnrétti kynjanna í öllum aldurshópum og á öllum sviðum, jafnt í opinberu lífi sem einkalífi, ætti jafnframt að vera forgangsmál til að þjóðfélag allra

aldurshópa verði að veruleika.

79. Það eru aðallega konur sem annast aldraða og stefnumótandi aðgerðir ættu fyrst og fremst að snúast um málefni þeirra. Stjórnvöld ættu að gera ráðstafanir sem hvetja til þess að karlar og konur skipti jafnt með sér umönnunarstörfum innan fjölskyldunnar og gera slíkt mögulegt, t.d. með því að auka framboð á barnagæslu og bregðast við vaxandi þörf fyrir dagvistun fyrir aldraða. Fyrsta flokks aðstæður þar sem annast er um börn og aldraða þurfa að vera fyrir hendi svo að það sé ekki aðeins nánasta fjölskylda sem geti sinnt þeim störfum. Nauðsynlegt er að sjá til þess að fleiri og betri möguleikar séu á því að samræma starf og fjölskyldulíf með því að innleiða fjölskylduvæna stefnu, þar sem hægt væri að fá fyrsta flokks og fjárhagslega hagkvæma gæslu og umönnun fyrir börn og einnig aldraða sem búa hjá fjölskyldum sínum. Mikilvægt er að fjalla um málefni er varða réttindi og möguleika aldraðra sem njóta ekki umönnunar nánustu fjölskyldu sinnar. Mikilvægt er að gera ráðstafanir svo að þetta eldra fólk haldi réttindum sínum og reisn, og tryggja að samkomulag ríki meðal hinna öldruðu, fjölskyldunnar og samfélagsins um fyrirkomulag á umönnun.

80. Fjölda kvenna, einkum eldri kvenna, er enn mismunað í efnahagslegu tilliti og á atvinnumarkaðinum. Þær fá oft lægri laun og njóta ekki sömu kjara innan félagslega kerfisins og karlar, fáar þeirra sinna stjórnunarstöðum, og þær reka sig á ýmsar hindranir hvað menntun og starfsþjálfun viðvíkur. Hin kynbundna aðgreining milli vinnumarkaðar og heimilisstarfa veldur því venju samkvæmt að konur sinna sem fyrr flestum heimilisstörfum og annast að mestu leyti börn og aldraða. Auk þess búa konur oft við fátækt og félagslega einangrun.

81. Setja þarf eftirfarandi markmið til að uppfylla þetta skilyrði:

Að koma á fullu jafnrétti kynjanna

82. Stjórnvöld ættu að gera ráðstafanir til að fjallað verði um málefni kynjanna til jafns við önnur málefni og gera allt til að jafnrétti kynjanna verði að veruleika, útrýma hvers kyns mismunun gagnvart konum og stuðla að því að konur fái lífið í gegn hvatningu og aukin völd. Einkum ætti að stuðla að fjárhagslegu og félagslegu sjálfstæði kvenna. Gera ætti ráðstafanir til að tryggja að allir hafi sömu möguleika og engum sé mismunað hvað snertir menntun, heilbrigðisþjónustu, félagsþjónustu, atvinnu, starfsþjálfun og réttlæti. Einnig ætti að gera ráðstafanir til að hvetja konur til þátttöku í stjórnámálum, bæði sem kjósendur og frambjóðendur, og stuðla að því að þær eigi jafna hlutdeild í ákvarðanatökum og forystustörfum. Stjórnvöld eru hvött til að koma til móts við þá sérstöku þætti er varða heilsu kvenna, á öllum aldurskeiðum, þar með talið þá er lúta að barneignum og kynferði. Eldri konum ætti að gefast kostur á ráðgjöf um heilsufarsleg málefni sem tengjast þeim og það ætti að hvetja þær til að taka þátt í áætlunum sem beinast að því að betur sé tekið á vandamálum sem þær sjálfar þekkja. Í þessu samhengi ætti að setja skýr skammtíma- og langtímamarkmið eða ákveðin takmörk, og athuga mætti hvort hægt væri að setja einhvers konar kvóta og/eða beita öðrum ráðstöfunum.

Að koma á fullu jafnrétti karla og kvenna hvað snertir framlag þeirra til hagkerfisins

83. Stjórnvöld ættu að efla efnahagsleg réttindi kvenna, einkum eldri kvenna, þar með talið jafnstöðu þeirra hvað snertir aðgengi að og umsjón með fjárhagslegum þáttum (svo sem lánnum til

atvinnurekstrar), atvinnu og viðeigandi starfskilyrði. Lögleiða ætti og framfylgja löggjöf sem tryggði að konur fengju sömu laun og karlar fyrir sömu vinnu og veitti konum, einkum eldri konum, vernd gegn hvers konar kynjamisrétti á atvinnumarkaði. Stjórnvöld ættu að gera viðeigandi ráðstafanir svo að bæði karlar og konur geti samræmt fjölskyldulíf og launavinnu og að unninn verði bugur á hinni þrálátu og stöðluðu ímynd um hlutverk kynjanna. Hvetja ætti fyrirtækin til að koma á samsvarandi tilhögun og breyta ríkjandi fyrirkomulagi og stefnu í þeim tilgangi að auka möguleika kvenna á starfsframa, efla framtak kvenna, berjast gegn kynferðislegri áreitni á vinnustöðum og gera bæði konum og körlum auðveldara að sinna bæði fjölskyldulífi og starfi.

Tryggja þarf jafnan aðgang kynjanna að félagslega kerfinu og almannatryggingakerfinu

84. Stjórnvöld og aðilar vinnumarkaðarins, þar sem við á, ættu að tryggja að konur eigi aðild að félagslega kerfinu og njóti þar fullra réttinda. Endurskoða ætti stefnumál félagslega kerfisins á viðeigandi stöðum í því sjónarmiði að tekið sé fullt tillit til þeirrar vinnu- og umönnunarskyldu sem hvílir á bæði körlum og konum á öllum æviskeiðum.

Að hvetja til þess að karlar og konur deili með sér ábyrgð innan fjölskyldunnar

85. Stjórnvöld ættu að gera ráðstafanir sem hvetja til þess að konur og karlar deili með sér ábyrgðarstörfum innan fjölskyldunnar og gera þeim slíkt auðveldara. Þetta væri hægt ef innleidd væri fjölskylduvæn stefna, og fleiri og betri möguleikar væru fyrir hendi svo að hægt væri að sinna bæði starfi og fjölskyldulífi, og í boði væri fyrsta flokks og fjárhagslega hagkvæm umönnun fyrir börn og einnig aldraða einstaklinga sem búa hjá fjölskyldum sínum. Mikilvægt er að gera ráðstafanir varðandi réttindi og möguleika aldraðra, m.a. þeirra sem eiga enga fjölskyldu eða njóta ekki umönnunar nánustu fjölskyldu.

9. SKULDBINDING

ÞEIM FJÖLSKYLDUM SEM ANNAST ALDRAÐA Á HEIMILUM SÍNUM ÞARF AÐ VEITA STUÐNING OG EFLA ÞARF SAMSTÖÐU MILLI KYNSLÓÐA SEM OG INNAN ÞEIRRA

86. Fjölskyldan er hornsteinn samfélagsins og því þarf að standa vörð um hagsmuni hennar. Hún á rétt á alhliða vernd og stuðningi. Í samfélögum sem eru ólík bæði í menningarlegu tilliti og hvað stjórnarfar og félagslegt fyrirkomulag snertir eru ýmiss konar fjölskyldumynstur fyrir hendi. Virða verður réttindi, hæfileika og skyldur fjölskyldumeðlima. Fjölskyldan er uppistaða félagslegrar og viðvarandi þróunar og stendur vörð um hin samfélagslegu gildi. Hún eru einnig meginundirstaða stöðugleika í samfélaginu. Fjölskyldan og samfélagið skapa hina mikilvægu undirstöðu þroska og velferðar hvers einstaklings og samstöðu milli kynslóða sem og innan þeirra. Það er innan fjölskyldunnar og í samfélaginu sem börn fæðast, alast upp og aðlagast umhverfi sínu og eru búin undir að takast á við nám og störf, gegna foreldrahlutverki og sýna samstöðu. Það er einnig innan fjölskyldunnar og í samfélaginu sem aldraðir hafa venjulega samskipti við fólk af yngri kynslóðum, hljóta umönnun og deyjja að lokum.

87. Breytingar vegna hækkandi meðalaldurs íbúa haldast í hendur við miklar umbreytingar á fjölskyldumynstri. Meðalstærð fjölskyldu fer minnkandi, kynslóðafjöldi innan fjölskyldunnar fer vaxandi og hver kynslóð hefur tilhneigingu til að vera minni en næsta kynslóð á undan. Myndin er enn flóknari vegna vaxandi óstöðugleika í samböndum og hjónaböndum. Fjarskyldir ættingjar og litlir óformlegir samskiptahópar, svo sem nágrannar og vinir, eru mjög mikilvægir, einkum þegar árin færast yfir, og geta komið í stað fjölskyldunnar. Breytingar á efnahagslegu og félagslegu umhverfi hafa einnig áhrif á lífsgæði fjölskyldunnar, því að breytingar geta orðið á fjölskyldutengslum og því hlutverki sem hinir ýmsu fjölskyldumeðlimir hafa.

88. Stefna í fjölskyldumálum og/eða stefna sem miðar að því að allir fjölskyldumeðlimir njóti sömu tækifæra er mismunandi eftir löndum á svæðinu. Slíkar stefnur samanstanda af löggjöf, reglum og áætlunum sem mótaðar eru til að ná tilteknum markmiðum fyrir fjölskylduna í heild, eða fyrir einstaklinga innan hennar. Við stefnumótun ætti að bregðast við afleiðingum breytinga á fjölskyldumynstri og hlutverkaskipan einstaklinga innan fjölskyldunnar.

89. Ná þarf eftirfarandi markmiðum sem áfanga að þessari skuldbindingu:

Að bregðast við þörfum og breyttri hlutverkaskipan innan fjölskyldunnar og efla samstöðu milli kynslóðanna sem og innan þeirra

90. Stjórnvöld ættu að gera átak og styrkja þær stefnur og áætlanir sem miða að því að mæta sérþörfum allra í fjölskyldunni, virða réttindi þeirra, getu og skyldur. Leiðin til þess er sú að þau veiti fjölskyldunni stuðning, vernd og styrk til að bregðast við þörfum hvers og eins innan hennar með því að koma á félags-, efnahags- og fjölskyldumálastefnu sem eflir og styður samstöðu milli kynslóðanna sem og innan þeirra. Í þessu tilliti er mikilvægt að tryggja jafnrétti karla og kvenna allt lífið, einkum hvað varðar ábyrgð gagnvart starfi og tekjuöflun, umönnunarstörf innan fjölskyldunnar og félagslegt öryggi.

91. Eldri kynslóðin leggur sitt af mörkum með ýmsum hætti svo að fjölskyldunni vegni sem best, m.a. með því að gæta barna og annarra í fjölskyldunni. Stjórnvöld ættu að vekja athygli á framlagi aldraðra til samfélagslegs og gera ráðstafanir til að fjölskyldan geti mætt aukinni ábyrgð gagnvart eldri fólkinu, svo að aðstæður þess megi batna. Gera þarf umbætur á félagslegri uppbyggingu til að mæta þeirri ábyrgð sem fjölskyldan ber á daglegum umönnunarstörfum innan fjölskyldunnar. Einnig er mikilvægt að benda á að auk fjölskyldunnar leggja sveitarfélög, stofnanir og félagasamtök mikið af mörkum með því að veita aðstoð og annast ólaunuð umönnunarstörf.

Að veita fjölskyldum stuðning til að takast á við félagslegar og efnahagslegar afleiðingar breytinga á fólksfjölda

92. Fjölskyldur, einkum þær sem annast aldraða, eiga rétt á alhliða stuðningi og vernd til að sinna sínum samfélagslegu og gagnlegu störfum. Í þessu tilliti ættu stjórnvöld að leggja sig eftir því að móta, innleiða og koma á framfæri fjölskylduvænni stefnu og þjónustu, þar með talið aðgengilegri og fjárhagslega hagkvæmri gæslu af bestu gerð fyrir börn og aðra þá sem þarfnast umönnunar, foreldraorlofi o.þ.h., og standa að herferðum til að hafa áhrif á almenningsálit og aðra þá þætti sem stuðla að því að karlar og konur deili jafnt með sér ábyrgð og störfum innan heimilis sem utan.

93. Stefna í húsnæðismálum og borgarskipulag ætti einnig að miða að því að haga uppbyggingu eftir þörfum fjölskyldunnar og gera kynslóðum kleift að búa saman ef þær vilja. Sérstaka áherslu ætti að leggja á það að gera umhverfið þægilegt fyrir börn og aldraða, í þeim tilgangi að stuðla að þátttöku þeirra í bjarlífínu með því að skipuleggja þjónustu og aðstöðu betur og gæta einnig öryggis í umhverfinu. Þessum markmiðum ætti að vera hægt að ná með samvinnu við alla viðkomandi hópa.

10. SKULDBINDING

AUKA ÞARF ÚTFÆRSLU Á OG EFTIRFYLGNI VIÐ SVÆÐAÁÆTLUNINA MEÐ SAMSTARFI Á SVÆÐINU

94. Eins og samþykkt var í alþjóðlegu Madrid-framkvæmdaáætluninni um málefni aldraðra 2002 er mikilvægt að aðildarríki Sameinuðu þjóðanna endurskoði kerfisbundið útfærslu á alþjóðframkvæmdaáætluninni um málefni aldraðra til að hún megi auka lífsgæði aldraðra og félagslega samheldni í samfélaginu. Svæðanefndir Sameinuðu þjóðanna eiga að sjá um að alþjóðlega Madrid-framkvæmdaáætlunin um málefni aldraðra 2002 verði yfirfærð í hinar svæðisbundnu framkvæmdaáætlanir með náinni samfélagslegri þátttöku og þátttöku annarra viðkomandi aðila. Þær ættu einnig að aðstoða innlendar stofnanir við að innleiða og fylgjast með aðgerðum er snerta öldrunarmál eftir þörfum. Nefndin um félagslega þróun (*Commission for Social Development*) á að sjá um eftirfylgni og úttekt á alþjóðlegu Madrid-framkvæmdaáætluninni um málefni aldraðra 2002 um heim allan og mun á næsta fundi sínum taka ákvarðanir um hvernig að því verður staðið.

95. UNECE-ríkjunum ber fyrst og fremst skylda til að innleiða svæðaáætlunina og fylgja henni eftir. Í því starfi ætti að efla markvisst samstarf UNECE-ríkjana á sviði öldrunarmála og miðla upplýsingum, reynslu og bestu starfsháttum á virkan hátt. Aðildarríkin ættu að veita samfélagshópum, svo sem frjálsum félagasamtökum og öðrum viðkomandi aðilum, tækifæri til að taka þátt í þessu starfi.

96. Aðildarríkin munu fylgja svæðaáætluninni eftir á landsvísu og á skipulögðum UNECE-fundum, þar með talið ársfundi undir liðnum eftirfylgni við alþjóðlegar ráðstefnur. Þetta fyrirkomulag gerir aðalskrifstofu UNECE kleift að veita sendinefndum ríkisstjórna upplýsingar um mikilvægar aðgerðir á þessu sviði innan svæðisins. Aðalskrifstofa UNECE gæti einnig lagt til að aðildarríkin skilgreindu ítarlega tiltekin forgangsmál og, eftir því sem við á, leiðbeiningar um skýrslugerð í framhaldinu til að tryggja að eftirfylgnin sé í samræmi við heildarútfærsluna á alþjóðlegu Madrid-framkvæmdaáætluninni um málefni aldraðra 2002.

97. Í framlagi sínu til þessa starfs ættu frjálsum félagasamtökin að fylgja vinnureglum nefndarinnar. Aðalskrifstofa UNECE mun aðstoða aðildarríkin eftir þörfum við að innleiða svæðaáætlunina og við að leggja mat á hvernig til hafi tekist á landsvísu með aðstoð sérfræðinga stjórnsýslustofnana og frjálssra félagasamtaka sem láta öldrunarmál til sín taka.

98. UNECE-ríkin taka mið af ákvörðunum nefndar um félagslega þróun um eftirfylgni á

heimsvísu og munu taka nánari ákvarðanir eins og fljótt og hægt er um aðferðir og tímasetningar varðandi eftirfylgni á svæðinu. Heildarmat á útfærslu svæðaáætlunarinnar allrar, tímasetningum og fyrirkomulagi, ætti fyrst að fara fram í samræmi við ákvarðanir nefndarinnar.

99. Starfsemi UNECE-skrifstofunnar eftir að svæðaáætlunin hefur verið innleidd verður að fjármagna úr þeim sjóði sem fyrir hendi er. Eins og tekið er fram í 112. grein alþjóðlegu Madrid-framkvæmdaáætlunarinnar um málefni aldraðra 2002, ætti efnahags- og félagsmálaráð að huga að því hvort ekki beri að styrkja stöðu UNECE.

100. Þar sem forðast ber að vinna sama verkið tvisvar ætti eftirfylgni við svæðaáætlunina að vera í samræmi við heildarútfærslu á alþjóðlegu Madrid-framkvæmdaáætluninni um málefni aldraðra 2002 og fylgja forskriftum hennar og tímasetningum varðandi eftirlit og endurskoðanir á heimsvísu. Þetta ferli ætti aðallega að felast í þeirri starfsemi sem fram fer á öllum viðkomandi stofnunum, einkum á sviði tölfræði, mælinga, þjálfunar og rannsókna.

*

* *